Najb'ey taq nusik'ineem

Tz'utujil

Ministerio de
Educación

Autoridades ministeriales

Anabella María Giracca Méndez
Ministra de Educación

Francisco Ricardo Cabrera Romero
Viceministro Técnico de Educación

Donaldo Carias Valenzuela
Viceministro Administrativo de Educación

Romelia Mó Isém
Viceministra de Educación Bilingüe e Intercultural

Carlos Humberto Aldana Mendoza
Viceministro de Educación Extraescolar y Alternativa

Carlos Humberto Cú Cab
Director General de Educación Bilingüe Intercultural (Digebi)

María Elvira Juchuña Otzoy
Subdirectora de Desarrollo Educativo Bilingüe Intercultural

Lisbeth Etelvina Son Simón (coordinación)
Lilian Carolina Colop Salanic
Rita Josefina Laynez Pérez
Manuel Ricardo Ixmatá Tahay
Equipo técnico del Departamento de Materiales Educativos Bilingües Interculturales de la Digebi

©Ministerio de Educación (Mineduc)

Dirección General de Educación Bilingüe Intercultural (Digebi)
6ª calle 1-87 zona 10, Edificio 2, cuarto nivel, ala norte
Teléfono: (502) 2411-9595 ext. 2121
Guatemala
Impresión 2024
http://www.mineduc.gob.gt/digebi - http://www.digebi.gob.gt/digebi

Equipo técnico de edición

Olga Antonieta Orellana Girón
Francisco Cabrera –Consultor–
Equipo de autoría y mediación de la versión original como base

Lisbeth Etelvina Son Simón –Digebi–
Coordinación de la edición en idioma tz'utujil

Pedro Guorón Ajquijay
Mediación pedagógica de la versión en idioma tz'utujil

José Sicay Pacay –Consultor–
Mediación lingüística

Jaime Martin Chipir Sajquiy
Revisión lingüística

Orlando Baldomero Escobar –Digecade–
Apoyo técnico

Pedro Guoron Ajquijay
Ver páginas: 17, 25, 33, 41 y 51
Miguel Ángel Oxlaj Cúmez
Ver páginas: 11, 15, 37 y 45
Autoría de lecturas

Ingrid Louisette Estrada Corona –Consultora–
Diseño y diagramación

Luis Enrique Robles Mejía,
Edgar Morales,
Celia Leticia Maldonado Marín,
Javier Yantuche,
Banco de imágenes de Digecade y Digebi
Ilustración

Se autoriza la reproducción total o parcial, siempre y cuando se cite al Ministerio de Educación -MINEDUC- y/o los titulares del copyright, como fuente de origen. Lo indicado en cumplimiento con los Artículos 5, 14, 17, 21, 24 y 25 del Decreto 33-98 de fecha 19 de mayo de 1998, Ley de Derechos de autor y Derechos Conexos.

Najb'eey taq Sik'iineem

Tz'utujil

Nuub'ii':

Cholob'al tziij

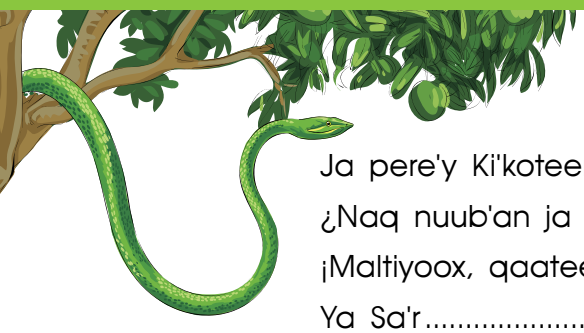

Ja pere'y Ki'koteemaal 3
¿Naq nuub'an ja wuuch'? 5
¡Maltiyoox, qaatee' Ruuwach Uleew! 7
Ya Sa'r 9
Ja Pixaab' qamama' 11
Ja ch'uu' k'in saqaman 13
Ja jaay xjote' pa ruuwi' juyu' 15
Loq'olaj chaj 17
Ja kaab' xrojtaqiij komon saamaaj 19
Ja taqajq'iij xok q'ejqu'm jun ramaaj 21
Ruxuulaa' juyu' k'in xik'awuuj 23
Ja rutijkiik awan 25
Taqawuuj rixin waanaa' 27
Ya Kante'l, ti sanik nyariij nuutz'at ruuwach uleew 29
Na'oojiil chi riij ja B'ajlam 31
Ja k'ajool k'in k'uch 33
¿Naq nb'an chi re ja rax kaab'? 35
Jeey, ti k'ooy nyuq'uuj rii' chi riij iik' 37
Kut, keetz'ii' konojelaal 39
Ja tz'utuj awan 41
Taqawuuj rixin ajtijoneel 43
Jeey, ja ti k'ooy xqaj chi riij iik' 45
Ja aq'awinaq xok siyaw 47
Ja ya' nk'atzin chi re qach'akuul 49
Ja jach' 51
Rutz'ijb'axiik sik'iineem 53
Ntz'ijb'aj jun cholon tziij 55

- Tatz'eta' jar achib'al rixin jaa wa' rucholiik, tab'iij naq nb'anataji.
- ¿Naq chi re ja mama' ki'koteemaal ruub'ii'?
- ¿Naq nuub'an ja mama' chi paam jaa wa' rucholiik nach'ob' atat?

Ja pere'y Ki'koteemaal

Chi paam jun ko'k xuuli jun mama'.
Ja mama' ki'koteemaal ruub'ii' xkeeya' je'ee' chikopii'.
Toq xtarekan k'a maxko' tzeeb' nuub'an.
Nimalaj ki'koteemaal nuuya' chi ke toq ntare' kaan.

Jun q'iij ja mama' majo'n xyikataj ta chaqaa' majo'n xtare' kaan ta.
¿La awojtaqiin naq xuub'an?
Ja mama' xyawaja xxa k'a rumaal xutij jun juut.
Je'ee' chikopii' rixin ko'k, pa jun junal xkichajiij.

Ajninaq xmoloj to ruuwaach ja mama'.
Q'iij q'iij xuumaj chik riij ntare' kaan.
Konjelaal xeki'koti toq nkik'axaaj.
Ja mama' qas nchajiij chik rii' kaamiik.
Ronojeel nutij, xer wa ri' juut ma nutij ta.

Toq asik'iin chik

A **Tak'ulb'a':**

Taq'omaaj ja setesik ja utz rk'ulb'axiik b'anoon.

1. ¿Naq rumaal ki'koteemaal ruub'ii' ja mama' xkeeya'?

   ◯ Qas nki'koti k'in nejtz'ana kuk'iin chikopii'.

   ◯ Konojelaal neki'koti toq ntare' kaan.

2. ¿Naq rumaal xyawaji ja mama'?

   ◯ Rumaal xutij jun juut itzeel xuub'an chi re.

   ◯ Xuutij k'iy juut.

B' **Tatz'eta' k'in tatz'ijb'aaj:**

Tatz'eta' jar achib'al, tab'iij. Naq nkeeb'an. Pa ruuwi' ja jux, tatz'ijb'aaj jun cholaaj tziij, chi riij jar achib'al natz'et.

Ch **Pa mookaaj:**

- Tetzijooj: ¿Naq utz xek'axaaj chi re ja cholon tziij? ¿Naq rumaal?
- Pa jun junaal teb'iij, naq xb'anataj chi paam jaa wa' cholon tziij.

- Tak'ulb'a'. ¿La awojtaqiin keewach ja wuuch'? ¿Naq awojtaqiin chi kiij jar chikopii'?
- Tatz'eta' kachib'al wujch', tacholo' ja natz'et.

¿Naq nub'an ja wuuch'?

Ja wuuch' jaa ri' jun **ajchaq'a'** chikop.
Nxula'ni pa q'iij, chaq'a' nkanooj ruuwaay.
Ja qas ki' nuna' nutij ja ak'.

Ajchaq'a'
Chikop rixin chaq'a'.

Jar ixoq wuuch' k'o jun ruya'l chi ruupaam.
Chi ruupaam ruuya'l neb'eruk'ol wi' taq raal.

Toq ja wuuch' nuwil ruk'ayeewaal nuto' rii'.
Taq nuto' rii' nuwitz'itz'in, k'in nuuya' chuw ruxlaa'.
Chaqaa' majo'n nusilta rii'.

Rumaal k'aa ri', majo'n nusilta rii' ajninaq kaminaq nuub'an.
Je'ee' chikopii' k'in winaqii' nkeeya' kaan k'a.
Pa juun, ka'i' ramaaj nketij eel k'in nb'a'.

Toq asik'iin chik

A **Tak'ulb'a':**

Taq'omaaj ja setesik ja utz ruk'ulb'axiik b'anoon.

1. ¿Naq rumaal ja wuuch' ajchaq'a' chikop nb'ix chi re?

   ◯ Nkanooj ruuwaay chaq'a'.

   ◯ Nwari chaq'a'.

2. ¿Naq rumaal ja wuuch' ma utz ta nk'eje'a kuk'iin ak'?

   ◯ Xa rumaal je'ee' ak' netzoponi k'in nkisok.

   ◯ Xa rumaal ja wuuch' nkirutij ak'.

B' **Tatz'eta' k'in tatz'ijb'aaj:**

Tulqaaj chi aawe ja cholon tziij chi riij wuuch', tatzijooj ja nach'ob', naq nb'antaja.

Ch **Pa mookaaj:**

Taya'a' chuuwach chi riij jar ak'axaaneem.

- ¿Naq xewojtaqiij chi kiij wuuch'?
- ¿Naq chik julee' ajchaq'a' chikop ewojtaqiin keewach?

- Jaa wa' ri' pach'un tziij. Ruub'ii', ¡maltiyoox, qaatee' Ruuwach Uleew!
- Tak'ulb'a' jaa wa ri' ak'axaaneem. ¿Naq rumaal nqab'iij qaatee' chi re ruuwach uleew?

¡Maltiyoox, qaatee' Ruuwach Uleew!

Loq'olaaj qaatee' Ruuwach Uleew,
nasijpaj qaajaab', nasijpaj qaayaa',
naaya' k'aten naaya' teew,
loq'olaaj Ruuwach Uleew k'iiy achinaq naaya'.

Jab'el raqan ya' jab'el k'ichee'laaj,
nq'aax nimaq, nq'aax ko'koj suutz' chi aawach,
nq'aax chikop rixin kaaj,
rixin **palow**, rixin ruuwach uleew.

Loq'olaaj Ruuwach Uleew,
at qoochooch, at qak'ojlib'al,
ajninaq natnwajo',
natnchajiij q'iij q'iij.

Maltiyoox nuutee' Ruuwach Uleew,
aya'on qaawaay k'in qaayaa',
chi paam jaa wa ri' jab'el k'ojlib'al.

Palow
Tzay ya' k'oola chi paam nimalaj ya' chuuwach chi ruuwach taq'aaj.

Toq asik'iin chik

A **Tak'ulb'a':**

Taq'omaaj ja setesik jar utz ruk'ulb'axiik b'anoon.

1. ¿Naq nuuchol jaa wa ri' pach'un tziij?

   ◯ Ronojelaal keewach chikopii' jar ee k'oola chuuwach uleew.

   ◯ Maltiyooxik chi re qaatee' ruuwach uleew ronojeel nuuya' chi qe.

2. ¿Naq rumaal ja qaatee' ruuwach uleew nimalaj qoochooch?

   ◯ Koochooch chikop, q'aayiis, winaqii'.

   ◯ Qas nim chuuwach iik'.

B' **Tatz'ib'aaj:**

Tak'ulb'a' ja nk'axa'x chi aawe.

¿Naq rumaal nk'atzina nqamaltiyooxiij chi re qaatee' Ruuwach Uleew?	¿Achinaq nqaab'an chi ruto'iik ja qaatee' Ruuwach Uleew?

Ch **Pa mookaaj:**

Tetzijooj naq nqaab'an chi looq' nqana' ja Qaatee' Ruuwach uleew.

Cholon tziij

- Ruub'ii' jaa wa' cholon tziij jaara' ya «Sa'r». ¿Naq k'a ja ya Sa'r?
- ¿Naq ntzijox chi riij ja ya Sa'r chi paam jaa wa' cholon tziij nab'ij atat?

Ya Sa'r

Ya Sa'r, jun ixten nki'kota.

Qas jab'el nutz'et nuub'an achib'al k'in nuuya' rutz'ib'aliil.

Xok mooy toq xuub'an jo'lajuuj rujuunaa'.

Xa k'a rumaal ari' xuuwil jun yaab'iil.

Qas b'iis riij ruuwach xuub'an, q'iij q'iij noq'i'.

K'o jun q'iij qas nki'koti toq xyekataji.

Jani' la nyariij nuub'an chik jujiik achib'al.

Xa jalaal, ¿naq xtuub'an chi re?

Xtz'ajpiij ruuwaach, xuch'ob' pa ruuwii' ronojelaal achib'al.

Xq'omaaj ronojelaal achib'al jar xuch'ob' pa ruuwaii'.

Qas k'iy achib'al xuub'an.

Ja ya Sa'r, xok jun ajchib'aliil qas **nim ruuq'iij.**

Nim ruq'iij
Winaq nim ruq'iij, ojtaqin ruwach kumal winaqii', rumal ja utzilaal rb'anoon.

Toq asik'iin chik

A **Tak'ulb'a':**

Taq'omaaj ja setesik ja utz k'ulb'axiik b'anoon:

1. ¿Naq chi ke je'ee' achib'al, kani' ja ya Sa'r?

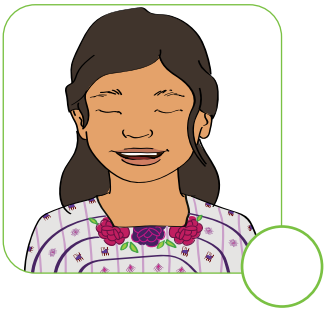

2. ¿Naq xk'isb'eej kaan ja cholon tziij?

- ◯ Ya Sa'r xtz'apiij ruq'aawach xuuch'ob' ronojeel achib'al.
- ◯ Xooq' ja ya S'ar, toq xok mooy.

B' **Pa mookaaj:**

Tatzijooj:

- ¿Naq chi re ya Sa'r, xya'a' ruuq'iij?
- ¿Awojtaqiin chik ruuwach jun winaq nim ruuq'iij? ¿Naq chi re nim ruuq'iij?

Ch **Tab'ana' achib'al:**

Tatz'apiij aq'aawach, tab'ana' jun achib'al kani' xuub'an ya Sa'r, tak'utu' chi keewach awachib'iil ja xaab'an, ti kib'iij naq nketz'et.

- Jaa wa' ra' pach'un tziij ruub'ii' «rupiixaab' qamama'». ¿La awojtaqiin naq k'a jun pixaab'?
- ¿Naq pixaab' nuuya' qamama' chi qe nab'ij atat?

Ja pixaab' qamama'

Toq ma ja'ni nsaqari raqan q'iij raqan saq,
ja mama' ak' ntare' kaan chik.
Jaa wa' ramaaj ja qamama' nojruk'as.
Toq qonojelaal nojb'arb'ote'i/a rumaal teew.
Nqamaaj riij ja b'ijneem noj b'e pa ruuleew.

Rusaqariik
Toq nsaqara/i ruuwach uleew k'in nel to ja q'iij.

Toq nsaqari k'in xeel to ruuch'aa' Q'iij.
Ja numama' nkuke'a/i keewa' nb'iij ri':
Maltiyoox Qaajaaw.
Xaaya' chik qak'asleemaal qonojelaal.
Majo'n xojamestaj kaan ta juumuul.

Qas pa ki'koteemaal nxub'ana/i ja qamama' pa taq awan.
Toq xtzeb'ena/i wik'iin.
Qas looq' ti ruuquul xb'iij chi we.
Nuumaam, pa ki'iil nb'ij chi aawe,
ma qojamestaj ta,
nqawiij ruk'ayeewaal rupoqonaal, ma k'o ta way.

Toq asik'iin chik

A **Tak'ulb'a':**

Taq'omaaj ja setesik ja utz rk'ulb'axiik b'anoon:

1. ¿Naq nuchol chi qe ja pach'un tziij?

   ◯ Ja rusaamaaj ja qamama' toq nyikataja/i.

   ◯ Maltiyooxineem rixin samaaj k'in k'aslemaal.

2. ¿Naq nuub'iij tziij, toq ma ja'na/i nojsamaja/i ma qojwa'i/a?

   ◯ Ja saamaaj ntzuquwa/i qixiin.

   ◯ Qas maxko' ruk'ayeewaal ja saamaaj.

B' **Tatz'eta' k'in tacholo':**

Jun achib'al rixin rusaqariik ja ruuwach uleew. Tacholo' ja natz'et. Tatz'ijb'aaj jun cholon tziij. Takojo' ja tziij xsaqari. Tatz'eta' jun achib'al le'.

Qas jab'ej ntz'at ja rusaqariik.

Ch **Pa moolaaj:**

- Tach'ob'o' jun pixaab' ja kiya'oon awati't k'in amama' chi aawe. Tatz'ijb'aaj k'in tasik'iij chi keewach awachib'iil.
- Tach'ob'o' k'in tab'ana' jun pach'un tziij pa ruub'ii' mama'. ¿Naq nb'ij chi re?

- Jaa wa' nawalin tziij «Ch'uu' k'in saqaman» ruub'ii'. ¿La awojtaqiin keewach saqaman?
- Tatz'eta' jar achib'al: ¿Naq nkeechol eje'ee' chi riij ja saqaman k'in ch'uu' nab'iij atet?

Ja ch'uu' k'in saqaman

Ja saqaman nkajo' nkeechap jun ch'uu'.
Ja ch'uu' ajninaq ne'ajnimaj eel konojeel muul.
– Inin ninchopawi –xb'iij jun saqaman qas **nim nuuna'.**
Xqil opoon ruk'iin ch'uu' utz k'aa ri' nb'ochij eel.
– Tek'aqa' opoon aawii' pa ya'.
– Nqajo' nqatz'et jab'el ab'aniik, k'aa ra' nb'ij chi re.
Ja saqaman qas b'enaq ruuk'u'x chi ruq'oliik ja ch'uu'.
Majo'n xuutz'at ta jun xijq xnaqaj chik k'o to chik wi' ruk'iin.
Taq xrajo' xanimaj eel majo'n xkowin ta chik.
«Ma tab'anta chi ke julee' chik, ja ma nawajob'eej nb'an chi aawe atet».

Nim nuuna'
Jun winaq q'axinaq nuuna', nrajo' nuuya' ruuq'iij.

Toq asik'iin chik

A **Tak'ulb'a':**

Taq'omaaj ja setesik ja utz ruk'ulb'axiik b'anoon.

1. ¿Naq chikop nim xuuna' chi paam jaa wa' rucholajiil?

2. ¿Naq rumaal nab'ij atet q'axinaq nuun'a jaa wa' chikop?

B' **Tatz'eta' jar achib'al:**

- Taq'omaaj ja setesik rixin achib'al ja xb'anataji pa k'isb'al.
- Tacholo' naq xb'anataji.

Ch **Pa k'ulaaj:**

Nook ch'uu', k'in nook saqaman, tab'ana' naq xkeeb'an je'ee' pa k'asleemaal.

- Tatz'eta' jar achib'al, tacholo' ja natz'et.
- ¿B'aar nb'an wa' ja jaay nab'iij atet?

Ja jaay xjote' pa ruuwi' juyu'

K'ooli jun jaay, qas xkosi chi paam ja tinaamit. Ja keesiib' ch'ijch' k'in majo'n chik chee' njiiq'i chik ja jaay. Xar waa ri' nb'ochix rumaal ja rusaqariik ruuwach uleew k'in taqaj q'iij. Qas jab'el nutz'at ruuwa' k'ichee'laaj, toq nuuk'ax rachib'aliil, kani' ruuxaaq q'aaq' nuub'an chuuwach Q'iij.

Jun q'iij xb'an kaan nimaq taq jaay pa ruxkinq'a' k'in pa rixk'in xtz'apix qaaj ruuwach, rumaal k'aara' xuuch'ob' njote'i pa ruuwi' juyu'.

Taq xok aaq'a' ejqaal xuub'oq eel ja **ruxe'aal** xuumaj eel b'ijneem, pan ejqaal xb'e pa ruuwi' juyu'. Pa rusaqariik xuuk'ul q'iij kojol taq chee'.

Ruxe'aal

Jaa ri' ruuxee' jun jaay ja k'o chi ruuxee' uleew.

Toq asik'iin chik

A **Tak'ulb'a':**

Taq'omaaj ja setesik ja utz k'ulb'axiik b'anoon.

1. ¿Naq rumaal ja jaay xkosi pa tinaamit?

   ◯ Najt k'o wa' ja k'ichee'laaj.

   ◯ Njiq' rumaal keesiib' ch'ijch'.

2. Naq rumaal ja jaay xuuch'ob' njute'i pa k'ichee'laaj:

   ◯ Nrajo' nutz'et julee' chik achinaq.

   ◯ Ma utz ta nutze't chik rusaqariij k'in taqa'j q'iij.

B' **Tatz'eta' jar achib'al k'in tak'ulb'a:**

Tach'ob'o': xa chee' ta ja jaay, ¿naq k'aa ra' ruxe'aal?

◯ Ja ruuq'a' chee'

◯ Ja kuta'm

◯ Ja ruk'amaal chee'

Ch **Pa mookaaj:**

- Pa jun junaal nkeech'ob' k'in nkeechol naq ja utz ee k'o pan ek'olib'aal.
- Tatz'ajpiij aq'aawaach, tach'ob'o' chi riij ja jaay k'o pa k'ichee'laaj. Tab'ana' rachib'al ja xeetz'at.

- Jaa wa' sik'iineem jun pach'un tziij, «Loq'olaj chaj» ruub'ii'. ¿La awojtaqiin ruuwach ja chaj? Tacholo' na k'a.
- ¿Naq nuchol chi qe jaa wa' pach'un tziij Ja chaj nach'ob' atet?

Loq'olaj chaj

Loq'olaj chaj,
jub'ul jub'ul axuulaa',
rax rax riij ruuxaaq,
naaya' ruchojq'aaq' qanimaq'iij.

Jab'el chaj,
rax rax axaqachaaj.
Naaya' ratz'ab'aliil qoochooch,
qas jab'el atz'ejtiik.

Loq'olaj chaj,
naaya' qaaasii', naaya' qaachee',
naaya' qaachaaj, naaya' qaaq'ool,
naaya' qatz'aalaam, naaya' qajikib'al.

Nimalaj chaj,
at k'oola pa taq nimaq ko'koj k'ichee'laaj,
toq nq'ax suutz' chi aawach chi aawiij,
ntz'uluj jab' xe' awaqan xe' amuujaal.

Loq'olaj chaj,
ronojelaal nuuya' chi qe,
xuk'uuk', xuk'uuk' amuujaal,
maxko' natnwajob'eej.

K'o ruuq'a' tinaamit kikojon aab'ii'.
Tza'n chaj pa chi' chaj, chuuwach chaj.

Toq asik'iin chik

A **Tak'ulb'a':**

Taq'omaaj ja setesik ja utz rkulb'axiik b'anoon.

1. ¿Naq nuchol chi qe jaa wa' pach'un tziij?

   ◯ Ja chee'.

   ◯ Ja ronojelaal nuuya' chi qe ja chaj.

2. Chi riij jaa wa' sik'iineem, ¿naq nkeena' ja winaq chi riij ja chaj?

   ◯ Qas looq' nkeena'.

   ◯ Majo'n naq nkeena'.

B' **Tatz'eta' k'in tacholo':**

Jaa wa' achib'al rixiin jun k'ojlib'al ja k'oola wa' chaj. Tatz'ijb'aaj:

¿Naq natz'et chi riij achib'al? _____

_____

¿Naq ruub'ii' jaa wa' k'ojlib'al naaya'? _____

_____

Ch **Pa mookaaj:**

- Tetzijooj: ¿Naq chi julee' utz nuuya' chi qe ja chaj? ¿La utz natik k'iy ja chaj? ¿Naq rumaal?
- ¿Naq k'a nuub'an ma looq' ta nqana' ja chaj?

- ¿Naq awojtaqiin chi kiij ja kaab' wonon?
- ¿Naq k'aara' saamaaj pa komoon?
- Tatz'eta' jar achib'al, tacholo' naq nkeeb'an.

Ja kaab' xrojtaqiij komon saamaaj

Ya Tina, ruub'ii' ti ch'uuch' kaab' majo'n nqaj ta pa ruuwi' ja komoon saamaaj jaa ra' jun utzilaj naa'ooj. Ja nuuch'oob' utz pan ayonaniil natsamaja natb'e chuuwach ruuwach uleew chi ntiji ja kaab' pa ruuwa' taq kotz'i'j.

Ja kati't kaab' xuk'am eel chik neb'erutz'eta' **ejqaaj**. Ja ya Tina, qas xeel to ruuk'u'x chi riij toq xeb'erutz'at opoon k'in xeb'eruk'axaaj julee' chik wonon kab' nkib'iij. Ja kichojq'aaq' npeta toq nkisamajiij pa komoon. Jun nb'ij pan ayonaniil majo'n xekowin ta nkik'asb'a', jun chi xuchol chi riij rutzuuqiik ja keech'uuch'. Nketij ja kaab' nkek'am to julee' chik kichab'iil.

Ja ya Tina xk'axaaj julee' rucholiik xqaj pa ruuwa'/i ja qas nk'atziin ja saamaaj pa komoon, ya Tina, xok jun nim ruuq'iij kaab'.

Ejqaal

Jaa ri' jun tzaqatzik koochooch kaab' b'aar nkeeyik wi' keekaab' kisamooloo' k'in taq kaal.

Toq asik'iin chik

A **Tak'ulb'a':**

Taq'omaaj ja setesik ja utz ruk'ulb'axiik b'anoon. ¿Naq chi ruk'ulb'axiik naaya'?

1. ¿Naq ruub'ii' ja kaab' ja nim ruuq'iij?

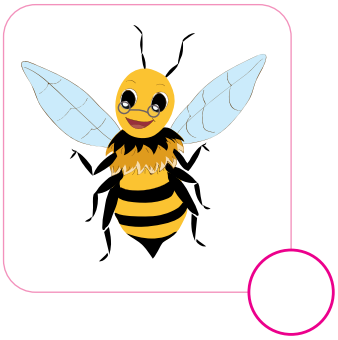
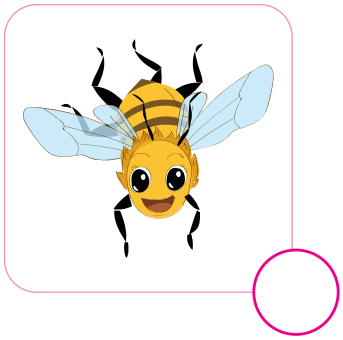

2. ¿Naq rumaal xok nim ruuq'iij ja ya Tina?

- ◯ Xk'ijyi, xok nim.
- ◯ Ajsamajeel k'in ajto'ooneel.

B' **Tach'ob'o' ¿Naq nuub'an Tina naab'ij atat?:**

Ja ya Tina xtuwil ta jun kaab' ruyoon nutij kaab' pa ruuwi' taq kotz'i'j chuuwach ruuwach uleew. ¿Naq nub'iij chi re nab'iij atat?

Ch **Pa mookaaj:**

- Tetzijooj: ¿Naq rrunaa'ooj ya Tina chi riij kamoon saamaaj? ¿Naq xrojtaqiij?
- ¿Naq xinwojtaqiij chi kiij kaab'? ¿Naq nb'iij tziij komoon saamaaj?

- Tatz'eta' jar achib'al, tab'iij ja natz'et. ¿Naq xuub'an pa tziij, toq taqa'j q'iij xok q'ejqu'm jun ramaaj?
- ¿La ak'axaan, b'antanaq chik jutiij ja nok q'ejqu'm?

Ja taqajq'iij xok q'ejqu'm jun ramaaj

Ja qub'ixiir xb'anataj jun achinaq ja majo'n qatz'eton ta. Ja taqa'j q'iij xok q'ejqu'm jun ramaaj. Ja nuutee' nuchol chi nb'anataj na, xajalaal ja ma nimaj ta. ¿Naq tib'iij nok q'ejqu'm xa maxko' reey q'iij?

Pa nik'aaj q'iij xojb'a pa roochooch qati't. Ja xuchol chi qe ja xb'anataj nb'a **q'iij pa kaaj.** Inin ma tinataj ta pa nuuwi' ja xb'anataja. Maxko' reey q'iij k'in maxko' k'aten xa jani' nuub'an q'iij q'iij.

Cha qa jalaal xok q'ejqu'm. Inin qas xinyariij xintz'at ta ja q'iij ejqaal xk'isqaaj chi riij iik'. Cha qa jalaal ma utz ta natz'et natok mooy rumaal.

Jar ak' xetare' kaan toq xok q'ejqu'm ja taq xixil cha qa jaa' xexirin chi paam q'ejqu'm.

Q'iij pa kaaj

Jaa ra' taq nuk'ul rii' q'iij ruk'iin iik' k'ajk'a ra' nok q'ejqu'm ruuwach uleew.

Toq q'ejqu'm chik, ejqaal ejqaal xsaqari pa, toq xq'ax jun ramaaj xmeloj to chik ruuwach ja q'iij pa kaaj.

Toq asik'iin chik

A **Tak'ulb'a':**

1. Chi paam jaa wa' rucholiik, ¿naq xb'anataj rixin taqa'j q'iij?

2. ¿Naq chi re ja ak' xtare' kaan k'in taq xixil xexirin pa q'ejqu'm?

B' **Tatz'eta' jar achib'al:**

Tak'ulb'a': ¿Naq chi winaq k'oola pa najb'eey, chi paam jaa wa' rucholiik? Taq'omaaj riij ja kajparaaj ja utz ruk'ulb'axiik b'anoon.

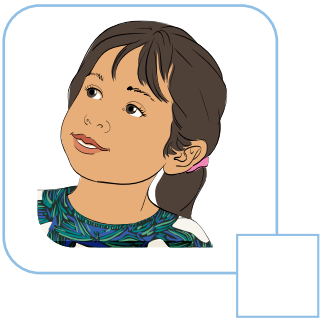

¿Naq chi re awojtaqiin?

Ch **Pa mookaaj:**

- Tacholo' k'in eetziij ¿Naq chi q'iij xeb'e pa kaaj?
- Tatzijooj, ¿naq ramaaj chi re rucholiik tziij qas jab'el xek'axaaj? ¿Naq chi re ja ak' k'in xixil xeb'ixana toq xb'a q'iij pa kaaj?
- ¿Naq nkib'iij winaq pa tinaamit chi riij q'iij pa kaaj?

- ¿La awojtaqiin ruuwach jun xik'awuuj? ¿La awejtz'ab'een jutiij?
- Tatz'ata' jar achib'al. ¿Naq chi winaqii' netzijoxi chi paam jaa wa' cholon tziij ri'?
- ¿Naq nuub'an ja xik'awuuj pa ruxuulaa' juyu'?

Ruxuulaa' juyu' k'in xik'awuuj

Jun taqa'j q'iij rixin rujunlaaj iik'. Je'ee' alaxiik kichomarisaaj chik utz laj taq xik'awuuj. Konjelaal qas neki'koti k'in netzeb'eni chi rub'aniik.

Looq'
Qas jab'el ki'n utz natz'et jun achinaq.

Che la' chi kaaj, nka'y to ja ruxuulaa' juyu', xub'iij: jaa wi' kaamiik xtinxupuuj eel, konjelaal ja xik'awuuj neb'exik'aani, ja winaqii' nkib'iij ¡chi utzilaj taq xik'awuuj! xa wumaal inin k'aa ri' ninxupuuj rixiin. Rumaal k'aari' kaamiik majo'n ninxupuni ta.

Pa juun ramaaj, jun ti ak'aal xb'iij: tawayib'eej na, tawayib'eej na, xpeta' ruxuulaa' juyu' ntajini nk'axaaj pejtinaq.

Xqa'j pa ruuwi', ja ruxuulaa' juyu' jar ak'aalaa' kojtaqiin chi ja ruxuulaa' juyu' nim rusaamaaj, **looq'** nkeena', xer wa ri' ma ntz'at ta.

Jaa ra' taqa'j q'iij ronojelaal xik'awuuj nimaq xejote' chi kaaj. Konjelaal xkemay riij ruuwach.

Toq asik'iin chik

A **Tak'ulb'a':**

Taq'omaaj ja setesik ja utz ruk'ulb'axiik b'anoon.

1. ¿Naq ruk'ayeewaal k'ooli chi paam jaa wa' rucholiik?

   ◯ Ja ruxuulaa' juyu' ma nrajota' nxupuni.

   ◯ Ja ruxuulaa' juyu' majo'n nxupun ta.

2. ¿Naq rumaal xq'ax ja ruk'ayeewaal?

   ◯ Toq ja ruxuulaa' juyu' xuutz'at chi najoxa' kumaal ak'aalaa'.

   ◯ Toq jar ak'aal xk'utuj chi re ja ruxuulaa' juyu' nxupuni.

B' **Tatz'eta' jar achib'al:**

- Taq'omaaj ja setesik rixiin ja najb'eey winaq chi paam rucholiik.

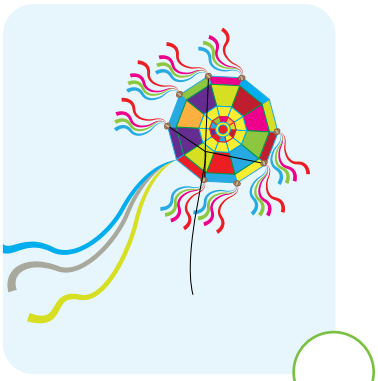
◯

◯

◯

- Tatz'ib'aaj jun rucholaaj tziijj chi riij ja xb'anataj chi paam jaa wa' rucholiik.

Ch **Pa mookaaj:**

Techolo' kuk'iin ewachib'iil naq eq'axaan chi riij jar ejotob'aan xik'awuuj pa ruxuulaa' juyu'. ¿B'aar k'o wi' jun utzilaj k'ojlib'al rixin ejtz'aaneem xik'awuuj? ¿Naq ruk'ayeewaal ewiloon toq ewejtz'ab'een xik'awuuj? ¿Naq ruchomarisaxiik xeeb'an ja ruk'ayeewaal?

Utz nab'an jun achib'al rixiin ja ruk'ayeewaal xeq'axaaj.

- ¿La nawajo' natb'e pan awan? ¿Naq awojtaqiin chi riij awan?
- Tatz'eta' jar achib'al: ¿Naq chi tijko'm awojtaqiin ruuwach? ¿Naq chi re ntika ja tijko'm?

Ja rutijkiik awan

Awan ruub'ii' ja tijko'm, ixiim nya'owi'. Jar awan, nuuya' k'iy toq natijk ruk'iin julee' chik tijko'n. Ja **xolob'** ruuwach tijko'n q'anij chi re; awan, kinaq' kin q'ojq'.

Xolob'
Jara' natik, ka'ixi ruwach tijko'n k'in julee chik.

Ja patz'am rixin awan, jaa ra' nchapowa rixiin jar kinaq'. Ja kinaq' nuuya' ruchoq'aaq' ja patz'aan rixiin awan. Ja q'ojq' nuyik raxaal jar uleew. Nawil utzilaj taq ruuwach tijko'm toq natik pa riij iik'.

Tikooj jaa ra' nasamajiij jun chanooj pa ki'iil. Jar ee qati't qamama' mayab' taq winaq jaa ri' xeb'etikowi' janb'eey meej awan. Jar ruuwach awan, jal ruub'ii', jaa ri' qaawaay qak'uyaa'. Roox pa raaj ruuwach uleew ixiim nketij.

Jar ixiim xtz'ukar to pa jun ramaaj ruuwach uleew ruub'ii' Xq'ajko'j setul chi paam jaa wa' nim k'ojlib'al rixiin ja qatiinamiit Ixiim Uleew.

Toq asik'iin chik

A **Tak'ulba':**

Taq'omaaj ja kajparaaj ja utz ruk'ulb'axiik b'anoon.

1. ¿Cho'q chi re nqab'iij wi' awan?

   ◯ Ja tijko'n nuuya' ixiim.

   ◯ Ja tijko'n nuuya' kinaq'.

2. ¿Naq chi re nqab'iij wi' xolob'?

   ◯ Toq naxol ka'i' xi' ruuwach tijko'n.

   ◯ Xa jun ruuwach ija'tz.

B' **Tatz'eta' jar achib'al:**

Taq'omaaj ja setesik ja utz ruk'ulb'axiik b'anoon.

1. ¿Naq chi re jaa wa' achib'al rixin tijko'n ja utz naxol k'in julee' chik tijko'n?

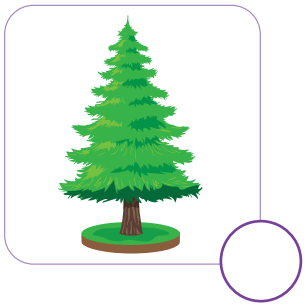
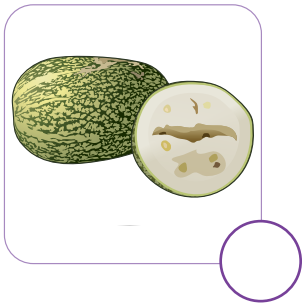
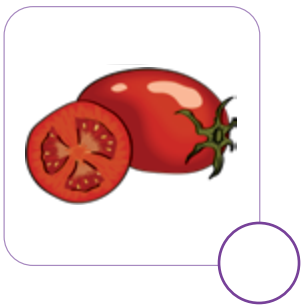
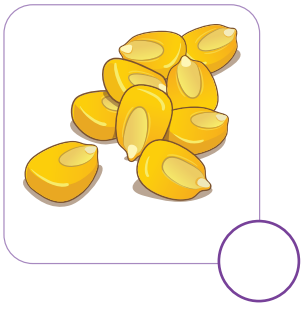
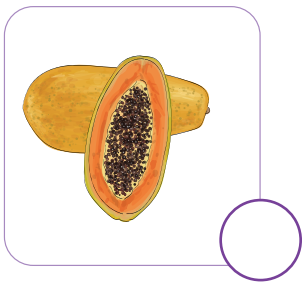
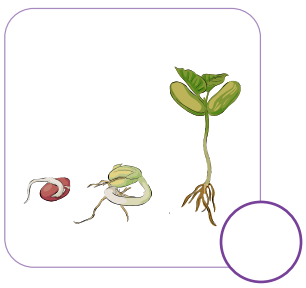

Ch **Tatzijooj pa mookaaj:**

- ¿Naq k'a najb'eey taq winaq xetijkowi' awan?
- ¿Naq chik julee' naquun, nb'an pan awoochooch ixiim okinaq?
- ¿La nk'atzini ntijki ja awan nab'ij atat? ¿Naq rumaal?

- Jaa wa' jun sik'iineem rixin taqawuuj. ¿La awojtaqiin naq k'a jun taqawuuj?
- ¿B'aar chi re nayariij, natz'ijb'aaj wa' jun taqawuuj? ¿Naq nab'iij chi re?

Taqawuuj rixin waanaa'

Tz'ikin Jaay kab'lajuuj q'iij rixin ruukaab' iik', Juunaa' 2023

Utzilaj waanaa':

K'o chik q'iij ma qatz'eton ta qii', maxko' achinaq nwajo' nchol chi aawe.

Nwajo' nawojtaqiij qas utz b'enaq pa tijob'al. Kaamiik ee k'iy chik wachib'iil. Natnuchol chi keewach, nchol chi ke toq nojetz'ani chaq'a', toq nqawalaaj ch'uumiil, cha qajaa' ja q'iij toq xsipaaj jun ixoq siyaaw.

¿La awojtaqiin naq xuub'an siyaaw? Xsacha k'iiy q'iij. Ronojelaal xinkanoj wa', majo'n xinwilta. Ja wati't xb'ij chi we, chi nmoloj to, k'aara' xuub'an. ¡Qas xinki'koti toq xmeloj to!

¿Nyariij xtiqatzu' qii' chaniim waanaa'. Maxko' natnwajob'eej. ¡Natrutz'ijb'aaj!

aa Po'x

Toq asik'iin chik

A **Tak'ulb'a':**

Taq'omaaj ja setesik ja utz, ruk'ulb'axiik b'anoon.

1. ¿Naq xrajo' xb'iij jar aa Po'x chi re raanaa' pa taqawuuj: «maxko' natwajob'eej»?

   ◯ ¿Naq nrajo' nuna' jaa'?

   ◯ ¿Jani' la nrajob'eej?

2. ¿Naq rumaal jar ak'aal ntz'ijb'aaj jun taqawuuj chi re raanaa'?

   ◯ Maxko' nrajo', nb'iij chi re, chi nmeloj to chik na.

   ◯ Maxko' nrajo' k'in nrajo' nuchol ronojelaal achinaq chi re.

B' **Tatz'eta' jar achib'al:**

- Tab'iij naq ntajini nkeeb'an ja julee' achib'al le'.
- Tak'ulb'a': ¿Naq achib'al xa junaam ruk'iin ja xuub'an siyaaw ja xuchol chi paam taqamuuj? ¿Tab'iij naq rumaal?

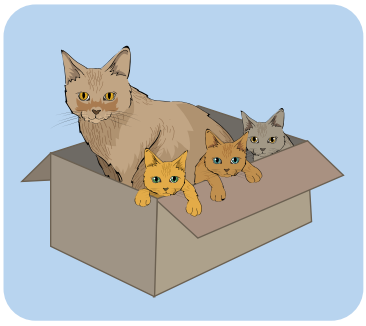

Ch **Pa mookaaj tatzijooj:**

- ¿La xqaj chi aawach, ja xuchol taqawuuj? ¿Naq rumaal?
- ¿Tach'ob'o', naq xb'iij ja raanaa' aa Po'x, toq xsik'iij ja taqawuuj? ¿La nrajo' ruxib'aal chaqajaa' nab'ij atet?
- ¿Cho'q chi re, netaq eel wi' jun taqawuuj ixix?

- ¿Naq awojtaqiin chi kiij sanik?
- Tatz'eta' jar achib'al, tacholo' ja natz'et.
- ¿B'aar chi re nb'an wa' sanik? ¿Naq nuub'an nab'ij atet?

Ixtan Kante'l, ti sanik nyariij nuutz'at ruuwach uleew

Ja ti ya Kante'l, nrajob'eej nk'astan najt naqaaj, nb'e jun paraaj chik ruuwach uleew.

Ja rutata' ruutee' xeb'isona, toq xb'e, xer wa ri', xkib'iij chi re chi nuwil na ruk'ayeewaal pa taq b'eey.

Xb'e najb'eey aaq'a' qas xb'ej rii', majo'n xuuya' ta ruuq'iij, ruukaab' aaq'a' xsaluxi/a rumajk jun **oxox** tijol sanik. chaqajaa' xeb'eruwila' pa b'eey julee' sanik chik, ja qas nimaq taq sanik, maxko' kichoq'aaq'. Xa jalaaj ma xkam ta pa kaqan.

Oxox

Jaa ri' jun chikop nkerutij sanik pa taq uleew chaqajaa' nutij julee' chik chikopii' rixin riij chee'.

K'aj k'aa ra' xrojtaqiij k'iy achinaq. Xq'ax pa ruuwa' chi ma utz ta natb'e pan ayonaniil chuuwach ruuwach uleew. k'aj k'aa ra' xmeloj to kuk'iin rachib'iil qas xeki'koti konojelaal.

Toq xkeeya' jun ajtzu'uneel. Xrojtaqiij k'iy k'ojlib'al ja b'aar ja nkiwil wi' keewaay. Chaqajaa' k'ojlib'al rixin nimaq taq keemuul.

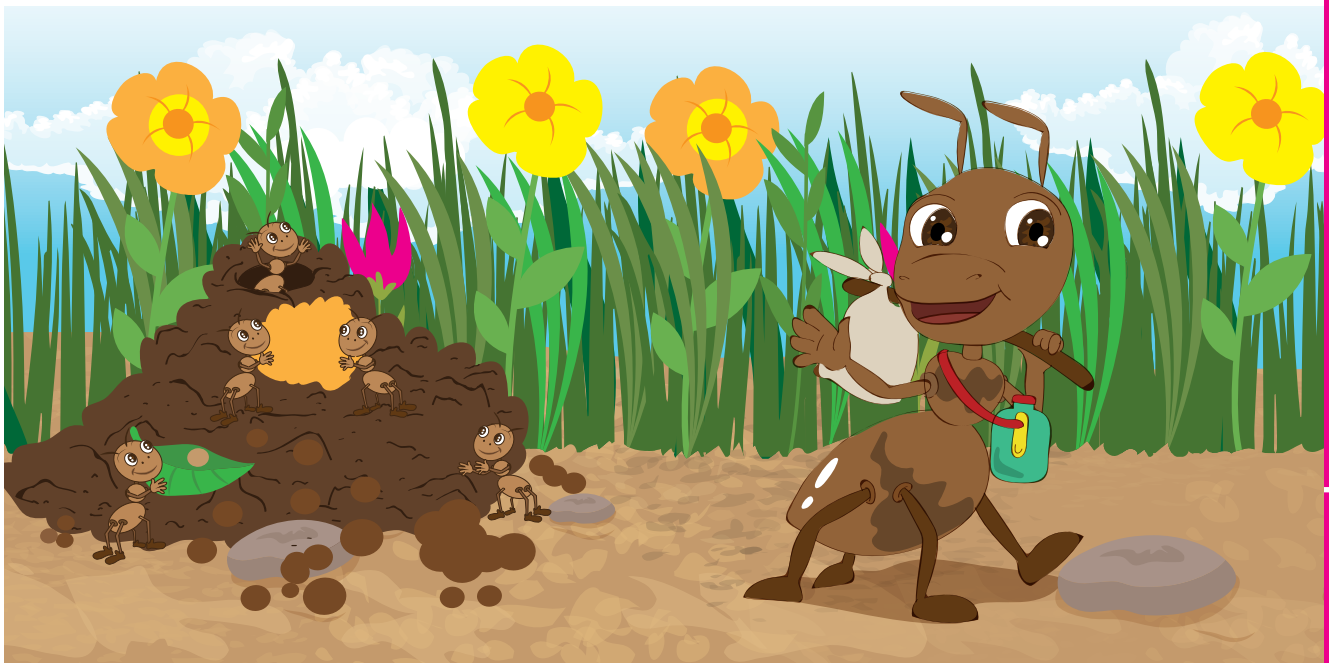

Toq asik'iin chik

A **Tak'ulb'a':**

Taq'omaaj ja kajparaaj ja utz k'ulb'axik b'anoon.

1. ¿Xkowini ja ya Kante'l xuub'an ja xrachik'aaj?

xkowini	majuun

¿Naq rumaal? _____

_____

2. ¿Xqaj chi aawech ja nawalin tziij, ja ti sasik ya Kante'l?

k'iy	jutz'iit	majo'n

¿Naq rumaal? _____

_____

B' **Pa mookaaj:**

Chi jun junaal nkeechol naq xkojtaqiij chi paam ja nawalin tziij. Ja julee' chik nkib'iij qatziij xb'anataj pa najb'eey, pa nik'ajaal owi pa k'isb'al.

Ch **Tach'ob'o' ja xb'anataj:**

- Tatz'eta' jar achib'al rixiin jun oxox, tijol sanik. ¿Naq rumaal nab'iij atet xsaluuj ja ti sanik?
- Tawinaqarisaaj jun cholon tziij chi riij jaa wa' achib'al. Toq ja ya Kante'l saluun rumaal jun oxox. Tatz'ijb'aaj chuuwach wuuj k'in tasik'iij chi keewach awachib'iil.

Ajnimana'ooj

- ¿La awojtaqiin keewach b'ajlam? ¿Cho'q k'iin ee junaam wi'? ¿Achinaq junaam chi ke?
- Tatz'eta' jar achib'al: ¿Naq chi k'ojlib'al k'aari' jaa wa'? ¿Naq nkeeb'an ja b'ajlam?

Na'oojiil chi riij ja B'ajlam

Ja b'ajlam junaam kib'ajniik ruk'iin siyaaw k'in koj. Xa k'a rumajk kii' jaa wa' mookaaj chikop kich'aalaal kii'.

Jar ee ixoqii' b'ajlam xa ee ka'ka' kaal nekeeya', k'a jantaq na nekeeya' kaj kaj. Ja taq kaal xa ka'i' juunaa' nek'uwaxi rumaal keetee'. K'aj k'aara' nek'eje' kaan keeyoon.

Ja b'ajlam qas jab'el nka'yi, jab'el nk'axana chaqajaa' jab'el nsaqona, jaa wa' nk'atzin chi re, chi rukanoxiik ruuwaay pa ya', pa ruuwa' chee' owi chuuwach ruuwach uleew.

Ja b'ajlam, k'oola ruk'ayeewaal chi riij, xa ko'l ma nchup ruuwach, xa rumaal ari' nk'ayixa rutz'uumaal kumaal winaqii'. Chaqajaa' ntajin nchoy chee' chuuwach ruuwach uleew, rumaal k'a majo'n chik koochooch.

Toq asik'iin chik

A **Tatz'eta' k'in tacholo':**

Tach'ob'o' ja xqasik'iij qaaj, ja kik'asleemaal b'ajlam. Tacholo' chi jun junal jar achib'aj:

B'

Taq'omaaj ja setesik ja utz ruk'ulb'axiik b'anoon.

1. ¿Naq chi chikop xa junaam kib'ajniik ruk'iin b'ajlam?

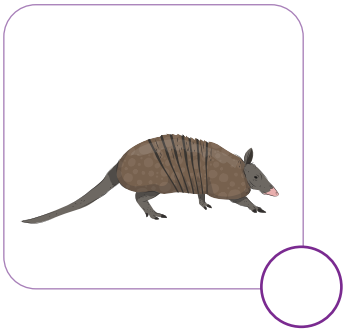

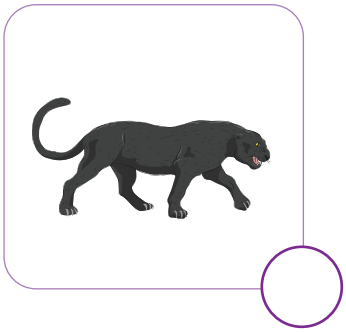

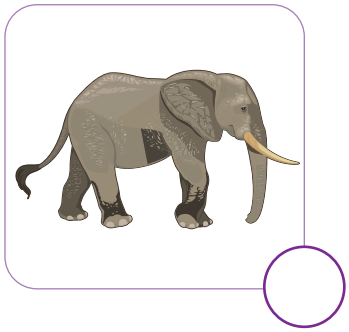

2. ¿Naq rumaal nab'iij atet chi ntajin nchuup keewach ja b'ajlam?

- ◯ Xa ruyoon.
- ◯ Winaqii' nekamisani.
- ◯ Julee' chikop chik netijowi' kixiin.

Ch **Pa mookaaj tetzijooj:**

- ¿Naq xewojtaqiij chi kiij b'ajlam?
- ¿Naq chik julee' newajo' newojtaqiij chi kiij ja b'ajlam?
- ¿Naq julee' chikop chik xa junaam kuk'iin b'ajlam? ¿Naq junaam chike?

- Jaa wa' nawalin tziij ja ruub'ii' «Ja k'ajool k'in k'uch». ¿Naq awojtaqiin chi kiij k'uch?
- Tatz'eta' jar achib'al: ¿Naq nkeeb'an ja k'ajool k'in k'uch nab'ij atet?

Ja k'ajool k'in k'uch

Ko' jun jutiij jun k'ajol ma ti rajo' nsamaji. Majo'n naq ta nrajo', xb'a pa chanooj, toq xeb'eqaji xkotz'e'i chi riij ja ruchanob'al. Xumaaj rutz'ejtiik ja suutz' ninb'e chi kaaj.

Jaa ri' nuub'an toq xutz'et opoon jun k'uch.

Xuuch'ob' qaaj:

— ¡Naq chi re ma in k'uch ta inin!

Xa jani' xk'axax rumaal k'uch, ja chikop nb'ojb'a' rii' xqaj, pa ruuq'a' chee' ruk'iin ja k'ajool. K'in xk'axaaj chi re:

— ¿Qatziij nawajo' nak'ex ak'asleemaal k'uwiin?

— ¡Kan, nyariij!

Utz k'aara' xkib'iij. Ajninaq xe'el to rusiimaal riij ja k'ajool, chaqajaa' xe'el to q'aq ruuxiik'. Ja k'uch ajninaq xoka winaq.

Nak'ex

Jaa ri' toq nak'ex jun achinaq, owi natk'eje' pa ruk'ojlib'al jun winaq.

Xq'aq'an keepaam, ja k'uch xeb'eruwil kaminaq taq chikop. Maxko' ruxa'ab' xpeta. Xq'axaaj jun aaq'a' pa ruuq'a' jun chee'. Xuuna' teew chaqajaa' xb'ej rii'.

Ja k'ajool xb'eqaji chi jaay, majo'n nkowin chik ta ntzijona utz, utz, kaara' nb'ij. Xook pa tuuj ma xuukoch' ta k'aten, k'aara' xuub'an xpo'taj chik jumeej xok chik jutiij chikop.

Chi ruukaab' q'iij, xkanooj ruuwaay, ja k'uch, xtzaq to chi paam jun nimalaj q'aaq', xk'at rusiimaal riij chaqaa' xpalij chik xok winaq.

K'aj k'aa ra' ja k'ajool xuuya' ruuq'iij, ruk'asleemaal k'in xrojtaqiij chi nim ruuq'iij ja saamaaj.

Toq asik'iin chik

A **Tak'ulb'a':**

Taq'omaaj ja setesik ja utz ruk'ulb'axiik b'anoon.

1. ¿Naq chi re ja k'ajool xuuk'ax ruk'asleemaal ruk'iin ja k'uch?

   ◯ Xa k'a rumaal nyarij ruk'asleemaal ja k'uch.

   ◯ Nsaq'oriij saamaaj.

2. ¿Naq rokib'al way xuuwil ja k'uch?

   ◯ Kaminaq k'in chuw laj taq chikop.

   ◯ Rax taq achinaq.

B' **Tatz'eta' jar achib'al:**

Tacholo' ja nb'antaja chi paam chi jun junaal. Taya'a' chi riij ja setesik jar ajilab'al 1, 2 owi 3 jani' xb'antaj pa cholon tziij.

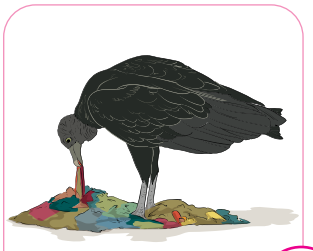

◯

◯

◯

Ch **Pa mookaaj:**

Tetzijooj k'in teb'iij:

- ¿Naq nuk'ut chi qaawach jaa wa' nawalin tziij?
- ¿Naq rumaal nab'ij atet ja k'ajool xuuya' ruuq'iij ruk'asleemaal?
- ¿Naq rumaal ja k'ajool xuuya' ruuq'iij ja saamaaj pa kisb'al?

- ¿La atiijoon k'a atet raxkaab'? ¿La awojtaqiin k'a naq nb'an chi re?
- Tatz'eta' jar achib'al tacholo' ja natz'et.

¿Naq nb'an chi re ja rax kaab'?

Ja raxkaab' nwinaqari pa k'ojlib'al kaab'. Keeri' ruub'ii' b'aar ee k'o wi' k'iy taq kaab'. Jaa wa' k'ojlib'al b'anoon kumaal winaq. Tz'alam okinaq, chi paam jaa wa' k'ojlib'al ja taq kaab' nkeeb'an keewach chaqajaa' chi re nkeeyik ja raxkaab'.

B'anib'al

Jaa ri' jun k'olib'al rax kaab', b'aar ee k'olwa jee' achinaq, nk'atziin rxin nb'anb'el rex reex kaab'.

Ja kaab' nekimolo' chi paam ronojelaal kotz'i'j. Nkek'am to chi paam keepaam k'in chi riij kaqan, nkik'aaj pa taq k'ojlib'al. Chi re nkeeyik wi' jaa wa' jun toq ko'koj **b'anib'al** toq nq'a'x k'iy q'iij jaa wa' ri'aal kotz'i'j nok raxkaab'.

Ja toq enojinaq chik ja taq kaab', neb'elasaxi chi jun junaal koochooch, nmin chi paam jun yab'al ch'ijch' chi re nyitz' wa'. K'aj k'aa ri' nk'am eel ja raxkaab', chi le' nya' wi' chi paam jun itzilaj k'ojlib'al chi re nlatz'ux wi'.

K'aj k'aa ra' nb'alix chi paam jun k'olib'al, chi ma nq'ax ta ruuq'iij owi nch'amini. Chi utz k'aari' ntiji owi nk'ayixa.

Toq asik'iin chik

A **Tak'ulba':**

Taq'omaaj ja setesik ja utz ruk'ulb'axiik b'anoon.

1. ¿Naq chi achinaq nk'atzin chi re ja b'anooj raxkaab'?

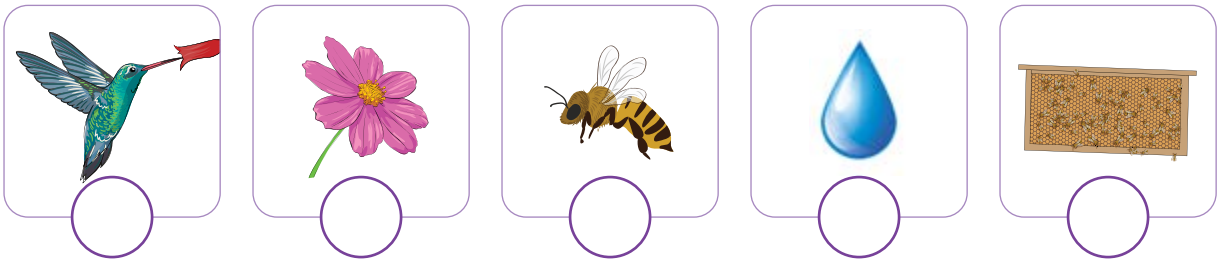

2. ¿Naq k'a ja jun b'anib'al?

- ◯ Jun moolaaj kaab'.
- ◯ Jun kik'ojlib'al taq kaab'.

B' **Tatz'eta' k'in tab'iij:**

Jaa wa' achib'al nuuk'ut chi qaawach, naq rub'eeyaal nb'an chi rraxkaab'. Tatz'ijb'aaj jar ajilab'al 1, 2, 3, 4, ja b'aar numaj eel wi' nach'ob' atat. Jaa wi' nawajob'eej tasik'iij chik jutiij nak'ulb'a'.

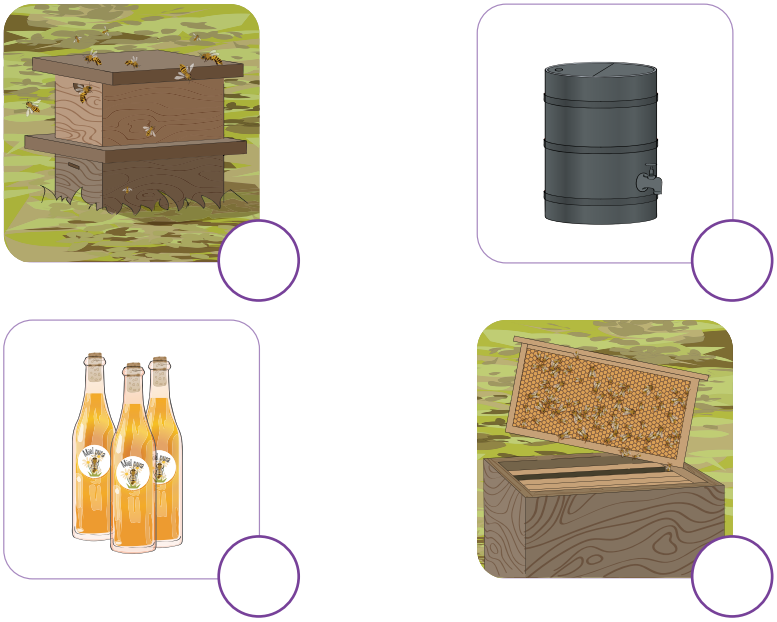

Ch **Pa mookaal:**

- Tetzijooj: ¿Naq xewojtaqiij chi riij jaa wa' sik'iineem? ¿Naq ewojtaqiin chik kaamiik chi riij ja rub'ajniik ja raxkaab'?
- ¿La k'o jun k'ojlib'al kaab' chi paam atinaamiit? ¿Naq rub'eeyaal?

- ¿Naq nkeeb'an ja k'ooyaa'?
- ¿Naq rumaal ja k'ooy Jeey, nrajo' neqaji chi riij iik'?

Jeey, ti k'ooy nyuq'uuj rii' chi riij iik'

Jeey, jaa ra' jun ti k'ooy xalaxi chi paam jun nim k'ichee'laaj. Ja k'a ti Jeey, **ch'u'j** ruuwa' nuub'an. Toq k'a ko'l na ijqan rumaal ruutee', k'ooli nuub'an, ntzaqe' kaan chi riij ruuq'a' taq chee'. Ja ruutee' xmeloj chik jutiij, chi ruk'aamiik ma ti tzaaq kaan pa siwaan.

Ch'u'j
Chaqajaa' ronojelaal nuub'an, ma juun ta nk'eje' wi'.

Jeey, xk'amon chi re toq nuuk'aq kaan rii' pa ruuq'a taq chee'. Toq jun chaq'a' xuutz'at opoon ja iik' pa runik'ajaal k'o wi'. Xuuch'ob' chi utz ntzaqe' chi ruuwach ruutza'm ja iik'. Ja ruutee' xb'iij chi re k'ayeew k'aa ri'. Julee' chik k'ooyaa' xkib'iij chi k'ayeew.

Jeey, xuuch'ob' jun naa'ooj. Jun q'iij xuumol ruuchii' jo'k'al raqan raxk'aam, xuub'an jun nim yuquyik k'aam, kuk'iin rachib'iil, xuuk'aq opoon rii' chi kaaj, xuuchap eel chi ruutza'm ruujeey ja ruutza'm iik' k'in xyuq'uuj rii' chi riij.

Toq asik'iin chik

A **Tak'ulb'a':**

¿Naq rub'ajniik ja Jeey?

¿Naq rumaal ja te'eej k'in julee' chik k'ooyaa' xkib'iij chi re chi k'ayeew na nateqaj ruk'iin iik'?

B' **Tanuk'u jaa wa' cholon tziij:**

Taya'a' 1, 2 o 3 kani' xuub'an chi paam ja cholon tziij, naq najb'eey, naq k'isb'al.

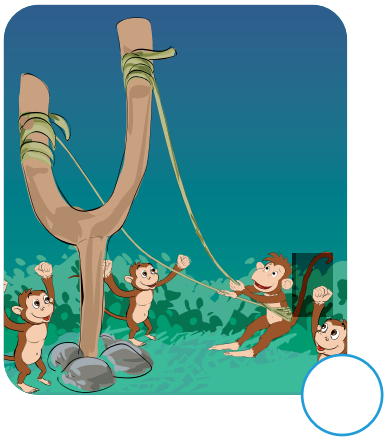

Ch **Pa mookaaj:**

- Pa jun junaal tib'iij owi natz'ijb'aaj naq rumaal ch'u'j ruuwa' ja ti k'ooy.
- Tatz'aqatisaj ruutza'm jaa wa' rucholajiil rixin Jeey. ¿Naq xuub'an toq k'oola chi riij iik' nab'ij atet?

- Tatz'eta' jar achib'al k'in tasik'iij ruub'ii' jaa wa' cholon tziij. ¿Naq rumaal jaa wa' cholon tziij kee wa ri' ruub'ii nab'ij atet?
- ¿Naq to'ooneem nkeeya' ja tz'i' chi ke winaq?

Kut, keetz'ii' konojelaal

To'oneel

Qas jab'el runaa'ooj, natruto' k'in nuub'an utziil.

Jaa wa' ja Kut. Jun tz'i' rixiin pa b'eey, chaqajaa' b'aar nk'eje' wi', majo'n ojtaqiyoon ta rixiin b'aar chi re petinaq wi'. K'o jun q'iij xula k'in xk'eje' qaaj junaliik.

Jar ak'aalaa', toq ne'el eel pa tijob'al nkisik'iij nkeeraq keechii' nkib'iij, ¡Kut! ja tz'i' nsilisa' ruujeey. Neruyab'eej jar ak'aalaa' rumaal nkeeya' ruuwaay, qas jun utzilaj tz'i'.

Xuub'an jutiij ee ka'i' ixtanii' eb'enaq pa b'eey. Xchapa chi keeq'a' rumaal winaqii' ma ojtaqiin ta keewach. Jar ixtanii' xkixib'eej kii' xkeeraq keechii'. Ajninaq xpeti ja keetz'ii' Kut, **to'ol** kixiin. Xjawajoto chi kiij, ja winaqii', xkixib'eej kii' xeeb'e. Xer wa ri' ja q'iij ja tz'i' nerechib'ilaaj chi koochooch.

Toq nutz'et jun k'olok'ik, nb'atataj rii' nejtz'an kaan ruk'iin, jaa wa ri' ejtz'ab'al qas utz nutzu'. Qas nuuyik aatzeeb'toq nuusaaq, nuuraaq' riij ja k'olok'ik.

Ja Kut qas jun utzilaj achib'iil.

Toq asik'iin chik

A **Tak'ulb'a':**

Taq'omaaj ja setesik ja utz ruk'ulb'axiik b'anoon:

1. Ja cholon tziij Kut ruub'ii', keetz'ii' konojelaal. ¿Naq chi re?

   ◯ Kut k'o kuk'iin ronojelaal ak'aalaa'.

   ◯ Kut kachib'iil konojelaal.

2. Ja cholon tziij nb'ij chi qe:

   ◯ Qatziij, nb'anataj chi paam ja k'asleemaal.

   ◯ Xa jiik ch'ob'oon, ma qatziij ta.

B' **Tatz'eta' jar achib'al:**

Tacholo' ja nkeeb'an chi paam jar achib'al. Tab'ana' jun setesik chi riij jar achib'al ja xb'anataj chi paam jaa wa' cholon tziij.

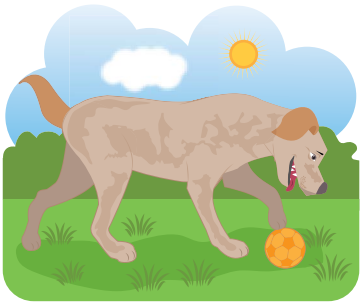

Ch **Kixtzijoni pa mookaaj:**

- Tetzijooj ¿Naq rub'ajniik ja Kut? ¿Naq ja qas utz xqaj chi aawach chi riij ja cholon tziij? ¿Naq k'a chi re ja Kut, qas to'oneel?
- ¿La awojtaqiin keewach winaq ee to'oneelaa'? ¿Naq chi re nab'iij ee to'oneel?

- Chi paam jaa wa' cholon tziij ee k'o ka'i' winaqii': ja rati't k'in ja ti riy ruumaam. Tatz'eta' jar achib'al: ¿Naq nkitzijooj nab'iij atet?
- ¿La ak'axaan naq nb'ij tziij «Tz'utujil»? ¿Naq nab'iij atet chi re?

Ja tz'utuj awan

Ja k'aak'a ajtijoneel rixiin ya Siyoon. Jun q'iij ja ajtijoneel xk'axaak chi ke ak'aalaa' ¿naq nb'iij tziij «Tz'utujil»? Konojelaal ma k'o ta xkib'iij opoon. K'aj k'aa ra' jar ajtijoneel xb'iij chi ke esaamaaj rixin chuwaaq nekanooj to naq nb'iij tziij Tz'utujiil k'in nek'am to jun rachib'al.

Jar ak'aalaa' xemoloj chi koochooch. Chi rukonoxiik kisaamaaj. Cha qa jalaal ya Siyoon, xmestaaj rusaamaaj.

Toq xajalaal ma ti wari, xuub'an qaaj rusaamaaj pa ruuwa'. Neqoror chik ruutee' rutata'. ¿B'aar xtink'axaaj wi' kaamiik? Xb'e ruk'iin rati't jaa ra' maja'n ti wari.

Ja rati't xuuchol chi re, «tz'utuj jaa ra' ruusi'j awan», chaqajaa' nb'ij tziij «rukotz'i'jal awan».

K'aj k'aa ra' ya Siyoon xuub'an rachib'al jun jab'el awan, xuub'an ruusi'j owi tz'utuj. K'aj k'aa ra' xuub'an chaqajaa' rachib'al k'iy awan.

Ja rati't chaqajaa' xb'ij chi re, ja keeb'ii' tinaamit ja Tz'utujil tziij nkeeb'an, jaa wa ra': Tz'ikin Jaay, Xe' kuku' Aab'aj, Tz'unun Ya' chaqajaa' Ponon, Chi' Kokow, Tz'ulu' Juyu', Tok'or Juyu'. Wuquu' tinaamit.

Toq asik'iin chik

A **Tak'ulb'a':**

Taq'omaaj ja setesik ja utz ruk'ulb'axiik b'anoon.

1. Jar ak'aalaa' kachib'iil ya Siyoon pa tijob'al.

   ◯ Majo'n kojtaqiin ta naq nb'iij tziij Tz'utujil.

   ◯ Kojtaqiin xa ma xkib'ij ta.

Tacholo' naq nach'ob' atat: _____

_____

2. Ya Siyoon xuub'an rachib'al jun awan k'o rutz'uutuuj. ¿Naq chi re?

   ◯ Rati't xb'in chi re, naq achib'al nuub'an.

   ◯ Ja xch'ob'o jar achib'al xuub'an.

B' **Tatz'eta' jar achib'al:**

Tulqaaj chi aawe ja xb'anataj pa cholon tziij: ¿Naq ntajini nb'ani nab'ijj atat? Tatz'ijb'aaj qaaj.

_____

Ch **Pa mookaaj:**

- Tatzijooj: ¿Naq chi re ja cholon tziij qas utz xak'axaaj?
- ¿Naq ta k'a xuub'an ya Siyoon, ma ki ta xk'esi rati't?
- ¿Tach'ob'o' naq nb'ij tziij tz'utujil?

- Jaa wa' jun sik'iineem rixiin ja taqawuuj. ¿La awojtaqiin naq nk'atzin wa' jun taqawuuj?
- Jaa wa' taqawuuj nkitz'ijb'aaj jar ak'aalaa' rixin najb'eey juunaa' chi re ajtijoneel. ¿Naq nkib'iij chi re nab'ij atat?

Taqawuuj rixin ajtijoneel

Tz'oloj ya', 25 ruuwaaq iik', juunaa' 2023

Uzilaj tijoneel rixiin najb'eey juunaa'
Ajtiijaal «Kotz'i'jal Ak'aalaa'»

Jar ixtanii' k'in ala'ii' rixiin najb'eey juunaa' nqajo' natqaq'ijla' jaa wa' q'iij ri'.

Qojtaqiin chi at jun nimalaj ajtijoneel. Ja najb'eey q'iij rixiin tijon rii'iil qas qaxib'een qii', xa rumaal ma qojtaqiin ta rub'ajniik ja k'aak'a ajtijoneel. Julee' nkeech'ob' qas at k'a'n, julee' chik xkeech'ob' ma nuuya' ta q'iij toq nojtz'ub'e'a pa tijob'al. Julee' chik majo'n naq xkib'iij.

Maxko' xojki'kota awik'iin toq xqojtaqiij ab'aniik. Nqajo' chi nawojtaqiij k'iy achinaq xqawojtaqiij awik'iin, maltiyoox chi aawe chi re ronojelaal xak'ut chi qaawach.

Chi qojnojelaal xqa'j chi qaawach toq xojak'uwaaj pa chanooj, ¡maxko' xqojtaqiij jaa ri' qiij! Qas pa ki'iil nataj chi qe jaa ri' q'iij chaqajaa' toq xqojtaqiij xqaab'an tzuquun rii'iil chuuwach jaay. Chaqajaa' toq xojxojowa' k'in xqaab'an wachib'aliil. Qas Kii'iil nawojtaqiij ruk'iin jun ajtijoneel keeri' kani' atat.

Maltiyoox chi aawe maxko' xatzeb'een quk'iin, xaaya' ajob'en rii'iil k'in nimaaneem chi qe. Qas nojki'koti rumaal xatok ajtijoneel qixiin.

Awik'iin atat
ajtijoxelaa.'

Toq asik'iin chik

A **Tak'ulb'a':**

Taq'omaaj ja setesik ja utz ruk'ulb'axiik b'anoon.

1. ¿Naq q'iij xkitz'ijb'aaj taqawuuj jar ak'aalaa'?

   ◯ Ruuq'iij ajtijoneel. ◯ K'isb'al q'iij rixin tijoxik rii'iil.

2. ¿Naq rub'ixiik k'o chi paam taqawuuj?

   ◯ Utziil aaq'iij ajtijoneel.

   ◯ Maltiyoxiineem chi re ajtijoneel.

B' **Tach'ob'o': ¿Jani' ja tijoneel?**

- Tajuxu' ja rub'ajniik ja tijoneel kani' nuchol chi paam taqawuuj.

ajob'en rii'iil

k'a'n

nim nuunaa'

nimaneel

Ch **Pa mookaaj:**

- Tatzijooj: ¿Naq nkena' jar ak'aalaa' xkitz'ijb'aaj ja taqawuuj? ¿Naq chi re? ¿Naq xkitz'ijb'aaj chi paam taqawuuj jar ak'aalaa'?
- Qach'ob'o' cho'q chi re winaq nqayariij nqataq jun taqawuuj. ¿Naq nqab'iij chi re? Tatz'ib'aaj chuuwach aawuuj ka'ixi' cholaaj tziij. Tasik'iij chi keewach awachib'iil ja xatz'ijb'aaj.

- ¿Nulqaaj chi aawe ja Jeey? ¿Naq xuub'an toq xopooni chi riij iik'?
- ¿Naq xuub'an toq xqaj to chi riij iik'?

Jeey, ja ti k'ooy xqaj chi riij iik'

Ja Jeey toq xkosa/i chi yuqun rii' chi riij iik'. K'aj k'aa ra' xuch'ob' chi nqaj to. Xa jalaal, ¿naq nuub'an chi nmeloj to? Majo'n jun **q'a'm**, nixta jun xik'ach'ijch'. Toq xjote' chi riij iiK' xukoj jun nim yuquyik k'aam. Xuuch'ob' nuuk'aq to rii', xer wa ra' nim jotel. K'aj k'aa ra' xuumaj riij ooq'eej.

Q'a'm
Ch'ijch' ja maxko' nb'ina chi kaaj. B'anoon rixin nxik'ana chi kaaj. Nb'ij tziij najt chi riij ruuwach uleew.

Maxko' ooq'eej xuub'an xk'axax to ruqul pa k'ichee'laaj rumaal ruutee'. Ajninaq xrojtaqiij ja ti raal nk'atzin ruto'iik chi re. Ja te'eej xerumol najb'eey ja taq raal. Ja najb'eey taq raal xkeech'ob' chi nk'atziin ruto'iik chi re ja Jeey. Xkeech'ob' nkeeb'an jun nimalaj q'a'm.

Xkeemaj ruchoyiik k'iy ruuq'a' taq chee'. Xkeeb'an jun mulaaj ruuq'a' chee', Xkeemaj k'a rub'ajniik jun nim q'a'm. Najb'eey meej ma k'ayeew ta xkeena' ruumajk setesik ja iik'. Cha qa k'a jalaal xok ko'l ja iik' ejqaal xk'isa chi keewach. Je'ee' k'ooyaa' xkixib'eej kii' xkeech'ob' chi xalmaj eel ja iik'.

Taq xq'a'x jun ka'i'xi' q'iij xk'utmaj to chik ja iik'. Chaqajaa' xumaj ja q'a'm xb'e opoon ruk'iin iik'. Ja Jeey xkuwina xqaj to rumaal xto' rumaal ruutee'.

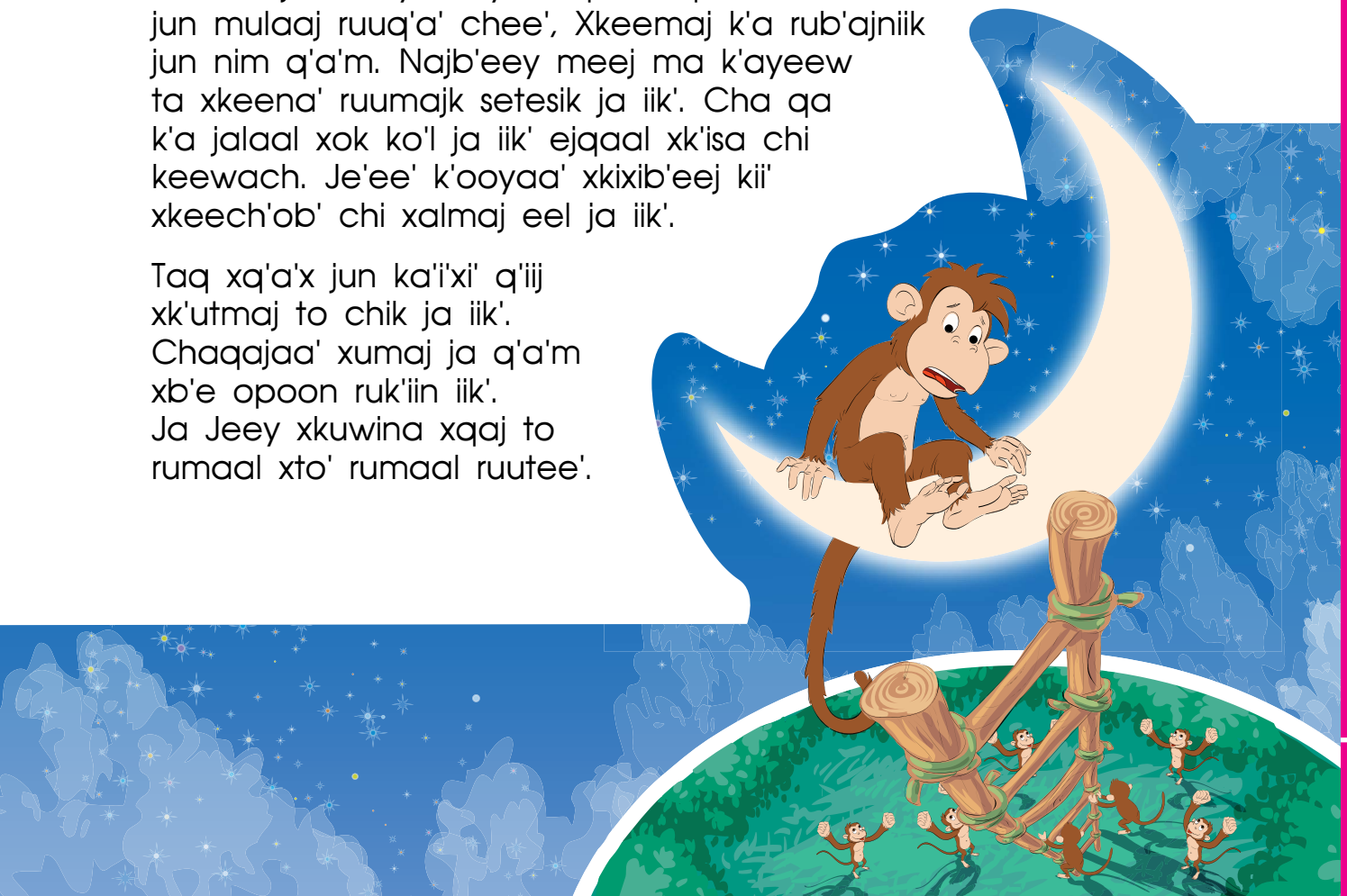

Toq asik'iin chik

A **Tak'ulb'a':**

Taq'omaaj ja setesik, ja utz ruk'ulb'axiik b'anoon:

1. ¿Naq rumaal ja Jeey xb'ej rii'?

   ◯ Xuuch'ob' chi ma ti kowina nqaj to.

   ◯ Rumaal q'ejqu'm chi riij iik'.

2. ¿Jaru' aaq'a' xk'eje' ja Jeey chi riij iik?

   ◯ Jun aaq'a' ◯ Ka'i' aaq'a' ◯ K'iy aaq'a'

¿Naq k'a awojtaqiin? _____

_____

B' **Tanuk'u' ja cholon tziij:**

Tatz'eta' jar achib'al, tacholo' ja xb'anataja. Chuuwach aawuuj tatz'ijb'aaj jun cholaaj tziij chi riij jun jun achib'al. Taaya'a' taq ajilab'al chi paam ja setesak 1, 2 o 3 ja xb'antaj chi paam cholon tziij.

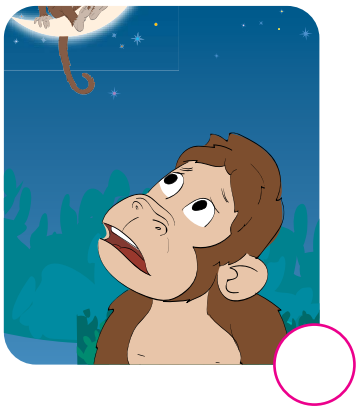

◯

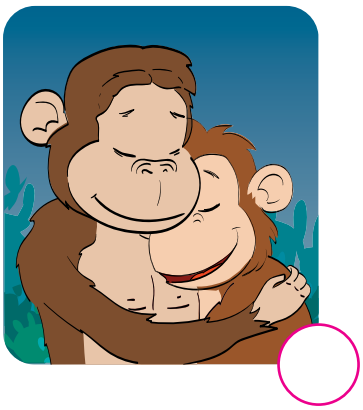

◯

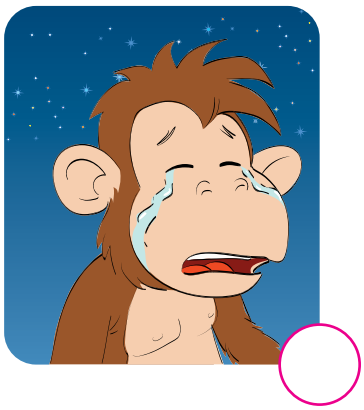

◯

Ch **Pa mookaaj:**

- ¿Naq chi re ja rucholiik ja qas jab'el xak'axaaj?
- ¿La ewojtaqiin naq chi re ja iik' nok nim, nok ko'l owi nk'isa?
- ¿La ek'axaan chi riij ch'ijch' b'inib'al kaaj?

- ¿La awojtaqiin keewach jar aq'a'winaq? ¿B'aar chi re atz'etonwi'?
- ¿Naq chi re ja aq'a'winaq chi paam jaa wa' cholon tziij xok siyaaw?
- ¿Naq rumaal nab'iij atat xuuk'ax rii'? Tach'ob'o' ka'i' rub'eeyaal.

Ja aq'a'winaq xok siyaaw

Jar aq'a'winaq qas xb'a ruuk'u'x toq xeb'erutz'at, ja winaq xkeeba'n koochooch naqaaj opoon ruk'iin **ruk'ojlib'al.** Ja najb'eey xuuch'ob' nb'a najt. Ja b'ijneem ma nuub'an ta ruk'ayeewaal chi re. Xuuch'ob' ja ti roochooch xuuya' kaan qas jab'el maq'an xa naqaaj k'o wa' ruuwaay chaqajaa' k'o jun ti ruk'uuyaa'. ¿Naq nb'ij k'aara' xtib'e?

K'ojlib'al

Ruujuul aq'a'winaq ti roochooch b'aar nuk'ol wa' rii' chaqajaa' kixiin taq raal.

Samajeel ch'ijch'

Jun ch'ijch' nim ruchoq'aaq' nuub'an nimaq taq samaaj.

Xk'amon chi re ja neb'etaraloji ja winaq, toq xuula ja lawalo', jun nimalaj **samajeel ch'ijch'** xuuk'aq eel ti roochooch. Ti aq'a'winaq, qas mariil xeb'erila' to ti ruk'asleemaal, k'a pa k'ichee'laaj xb'eruto'o' rii'. Xa nuutz'at opoon chik jar ajsamajeel ch'ijch' xutur ronojelaal kotz'i'jaal.

Ja ti aq'a'winaq, ajninaq xuuwil chik jun ti ruk'ojlib'aal chi re xuub'an ti roochooch, ma junaan ta ruk'iin ja xuuya' kaan, rumaal mojo'n k'iy ta way. K'o q'iij ma nuwil ta way chi riij taq jaay, xa jalaal xtz'eta kumaal winaq maxko' xb'ej rii', xeetaq tz'i' chi riij, xwawaaj rii'. Xa maxko' wa'aal chi re, rumaal ronojelaal jaa wa' xuk'ax rii' maxko' siyaaw xuub'an k'in xmeloj to chik jutiij. ¡Miyaw miyaw! Keera' nuub'an chi riij taq jaay, ejqaal ejqaal xuuwil ruuwaay.

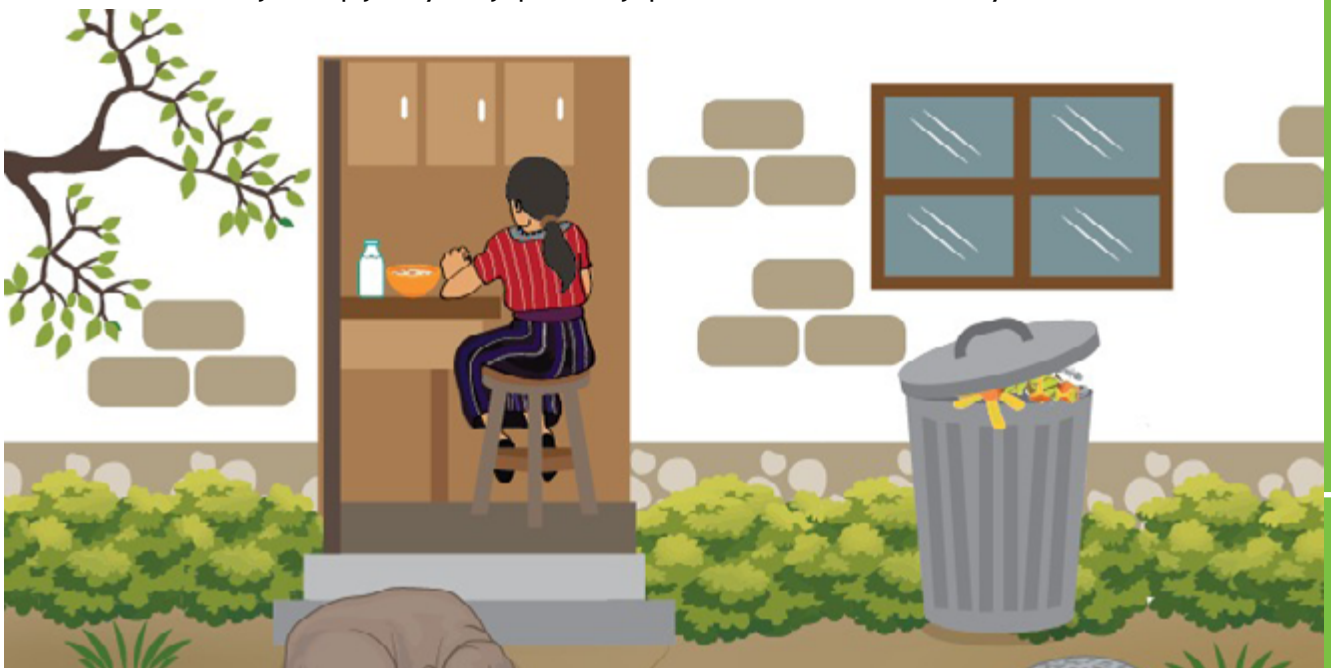

Toq asik'iin chik

A **Tak'ulb'a':**

Taq'omaaj ja kajparaaj ja utz ruk'ulb'axiik b'anoon.

1. ¿Naq rumaal ja aq'a'winaq ma nrajo' ta nuuya' kaan ja roochooch?

   ◯ K'iy chik juunaa' k'o chi le'.

   ◯ Chi re k'o wa' ronojelaal ja nk'atzini chi re.

   ◯ Chi le' xalax to wi' kuk'iin ja ruch'aalaal.

2. ¿Naq rumaal ja aq'a'winaq xuuwaaq rii' chi re ja siyaaw?

   ◯ Xa ruumajk nrajo' nk'eje' pa ruk'ojlib'al.

   ◯ Naq ruumajk ja siyaaw ma ti kixb'eej kii' ta winaq.

   ◯ Ruumajk nq'aq'an ruupaam.

B' **Tajunamirisaaj ja aq'a'winaq ruk'iin ja siyaaw:**

¿Naq junaam chi ke?	¿Naq ma junaam ta?
_____	_____
_____	_____
_____	_____

Ch **Pa mookaaj:**

- Tatzijooj. ¿Naq tib'iij tziij «xuutz'at samajeel ch'ijch' xuutur ti ruk'ojlib'al»? ¿Naq ramaaj ja qas nb'e aak'u'x chi riij ja cholon tziij? ¿Naq ta xkeeb'an chi re jar aq'a'winaq xa xkeewil toq xok siyaaw?
- Tach'ob'o' naq rub'ajniik ja samajeel ch'ijch' ja xuutur ruk'ojlib'al ja b'aar k'o wi' aq'a'winaq? Pa jun junaal teb'ana' jun rachib'al, tak'utu' chi keewach jar awachib'iil.

Ajnimana'ooj

- ¿Jani' qumab'al ya' naaquum jun q'iij?
- ¿Naq rumaal ja ch'akuul nk'atzin ya' chi re nab'iij atat?
- Tatz'eta' jar achib'al b'anib'al k'o pa qach'aakuul. ¿Naq chi b'anib'al qak'aan?

Ja ya' nk'atzin chi re qach'akuul

«Ninkami rumaal chaqiij chi'», kaara' nqab'iij toq majo'n chik ya' pa qach'aakuul. Nk'atzin nqaqum k'iy ya', rumaal k'aara' nqasok qach'aakuul owi noka qayaab'iil. Ja chaqiij chi' jaa ra' jun rejtaliil chi qach'aakuul nk'atziin ya' chi re.

Qaajeem qaawaay

Jaa ra' nk'aj rii', ronojelaal jun achinaq nqatij, noj qachoq'aaq'.

Ja qach'aakuul nuuk'is ya'. Jaawa rumaal toq: nqawasaj eel qaxuulaa', toq ronojelaal ya' chi aawiij, owi nojchuluna. Rumaal k'aara' nk'atzina nqaaya' ya' chi re ja qab'aqiil qab'och'iil, chi utz saamaaj qach'aakuul. Chaqajaa' nqaaya' rk'axeel ja ya' nqatzaq eel. Toq majo'n ya chi qaapaam majo'n nkowina ta nsamaja owi **qaajeem qaawaay.**

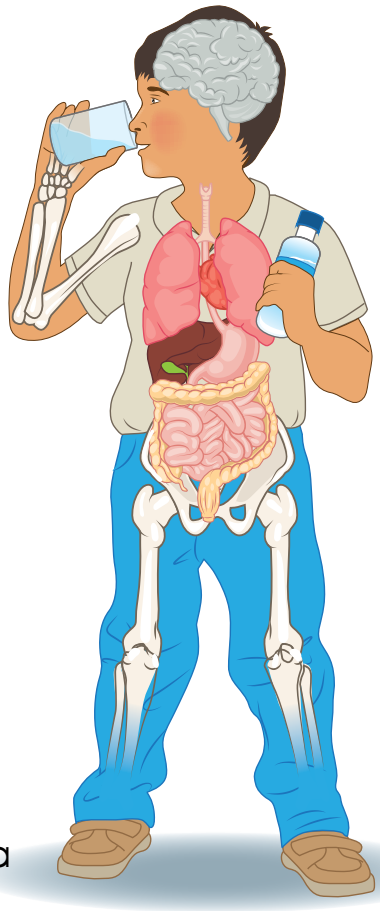

Ja winaqii' nk'atzin nqaqum ya' ronojelaal meej. Toq nqaab'an saamaaj, owi nojtz'ana, toq nel eel ya' chiqiij nk'atzin nqatub' ya'. chaqajaa' toq nuub'an k'atan.

¡Xa ya' oj okinaq qach'aakuul! K'ayeew nanimaaj, xa qatziij. Ja b'anib'al qach'aakuul chaqajaa' ya' okinaq to. Ja qatzantzaq'or, ja qaak'u'x k'in qapospo'y chaqajaa' ya' okinaq to. Ja qab'aqiil qab'och'iil chaqajaa' k'o ya' chi paam.

Ja xa ko'l ya' nqatub' ma utz ta, xa nuuya' kooseem chi qe, chaqajaa' rii' qaapaam, nchaqij qatz'uumaal, nti'ona qaawa' nuuya' raxkeej chaqajaa'.

Ja ya' jaara' ja utzilaj qumuuj chi re qach'aakuul. Ja winaq nk'atzin nuuquum waqxaqii' qumab'al ya' jun q'iij. Ma tamestaj ta naaquum ch'ajch'oj ya'.

Toq asik'iin chik

A **Tak'ulb'a':**

1. ¿Naq nb'iij tziij toq nb'ix ja qach'aakuul ya' okinaq? Tab'ana' jun jux chi riij ja ti kajparaaj ja utz ruk'ulb'axiik b'anoon.

   ☐ Ja qach'aakuul nk'atzin waqxaqii' qumb'al ya' chi re.

   ☐ Nim chi re qach'aakuul xa ya' okinaq to chaqajaa'.

   ☐ Ja ya' jaara' jun utzilaj quumuuj, chi re qach'aakuul.

2. ¿Naq tziij, junaam, ruk'iin ja qaajeem way? Taq'omaaj ja kajparaaj, ja utz ruk'ulb'axiik b'anoon.

   ☐ jiq'aan xuulaa' ☐ pamaaj ☐ way

B' **Tatz'ib'aaj cholaj tziij, chi riij ja xawojtaqiij:**

Tatz'eta' jar achib'al ja junaam ruk'iin sik'iineem.

Tab'iij jun cholon tziij chi riij jun jun achib'al, takojo' ja tziij ya'. Tacha'a' jun achib'al, tatz'ib'aaj jun cholon tziij chi riij, k'ajk'ara' tab'iij chi keewach awachib'iil.

Ch **Pa mookaaj:**

Tab'ana' jun achib'al chi riij jaa wa' sik'iineem. Qato'o' julee' chik winaq chi kojtaqiij ja nk'atziin chi rajawaxiik nqaatuub' ya'. Chaqajaa' utz nqatz'ijb'aj jun ka'i' naa'ooj chi riij ya', tatz'aqb'a pan ajtiijaal.

- ¿La atb'enaq jutiij pa jach'? ¿Naq ja qas utz xatz'et chi re ja jach'?
- ¿Naq ncholowi' chi paam jaa wa' cholon tziij nab'iij atat?

Ja jach'

Jun chi re ja saamaaj nuub'an ja utz nuunaa' aa Xuwaan, jaara jach'.

Toq nb'an jach' jaa ra' q'iij chajniim natyakataja k'in nachomarisaaj aawii'. Xa k'in jalaal naq jun nb'anataj. Rumaal jaa ra' jun q'iij rixiin **k'u'xlaaneem.**

Junab'iir jar aa Xuwaan, ma xk'u'xlan ta chi riij, xajalaal ma xk'eje' kaan ta pa jaay. Xeb'eruq'i na, jaara' q'iij, xkowin na xuujaach' jal. Xuwiil jun sookaaj k'o riij saqmooloo' chi paam. chaqajaa' xeb'eruwil ruusook kaab' elenaq to chi riij chaqiij taq patz'am.

K'u'xlaaneem

Jaa ra' taq ki' qaak'u'x nuub'an, toq natki'kota naach'ob' neel to aak'u'x chi riij.

Jaa wa' juunaa' ri' ma nrajo' ta nk'eje' kaan. Nk'u'xlaaj na rii' chi riij, nrajo' nk'axaaj k'in rojtaqiij cholon k'asleemaal.

Chaqajaa' nrajo' neb'ertija' pa'tiin ch'uu' toq newa'a pa nik'ajaal q'iij. Jab'el nuutz'at toq nuuk'u't jal pa taq ya'l k'in taq neb'eqaji ja jal chi jaay.

Qas ki' ruxuulaa' ja poom nuunaa' ja rati't nuuya' chi riij jal. K'ajk'aari' newa'a nketij ja pul iik, ak' rixin ko'k tzakoon k'in sub'aan rachib'iil, chomarisaan rumaal keetee'.

Rumaal ari' jar aa Xuwaan nulqaaj pa ruuwii' ja jach'.

¡Qas xk'u'xlana, nyariij nulqaaj ruuq'iij jach'!

Toq asik'iin chik

A **Tak'ulb'a':**

Taq'omaaj ja setesik ja utz ruk'ulb'axiik b'anoon.

1. Chi riij jaa wa' cholon tziij, ¿naq xuub'an jar aa Xuwaan, jaa ri' q'iij rixin jach'?

   ◯ Xyajataji chajniim.

   ◯ Ma xk'u'xlan ta chi riij, ma xrajo' ta xk'eje' kaan pa jaay.

2. ¿Naq chi re jar aa Xuwaan, nb'ij jaa ra' jun q'iij rixin k'u'xlaaneem?

   ◯ Qas utz nuna' jaa ri' q'iij.

   ◯ Xa rumaal nejtz'ani k'in nkosaj rii'.

B' **Tach'ob'o':**

Tach'ob'o' ¿Naq ja utz k'in xqaj chi aawach ja xb'anataj chi paam ja cholon tziij?

Ja ramaaj ja utz ntz'eti	¿Naq rumaal utz xatz'et?	¿Naq q'iij xb'anataji?

Ch **Pa mookaaj:**

- Tacholo' jaa wi' ixb'enaq jutiij pa jach'. ¿Naq ja qas jab'el natz'et?
- ¿Jaru' q'iij chik nrajo' chi nb'ana jach'?
- ¿Naq nb'an pan awoochooch jaa ra' q'iij?

Rutz'ijb'axiik sik'iineem

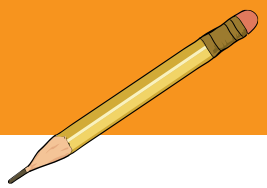

Nuub'ii': _____

Ruub'ii' sik'iineem	¿Naq k'a xqaaj chi aawach?

Rutz'ijb'axiik sik'iineem

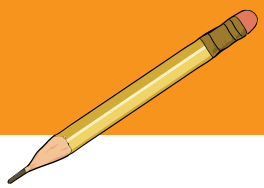

Ruub'ii' sik'iineem	¿Naq k'a xqaaj chi aawach?

Ntz'ijb'aj jun cholon tziij

¡Tatzu'u' jun cholon tziij! Takojo' jaa wa' kaji' taq wuuj. Chi ruuwach taq wuuj tatz'ijb'aj k'in taya'a' rutzijb'aliil chi jun jun ramaaj cholon tziij. Najb'eey tatz'ijb'aj ruub'ii' cholon tziij. Ja pa ruk'ojlib'aal ja xb'amowi', ta tz'ijb'al qaab'ii'. Tak'utu' ja cholon tziij chi keewach awachib'iil k'in tasik'iij julee' chik cholon Tzij kixiin awachib'iil.

Ajtz'ijb'aneelaa': _____

1

3

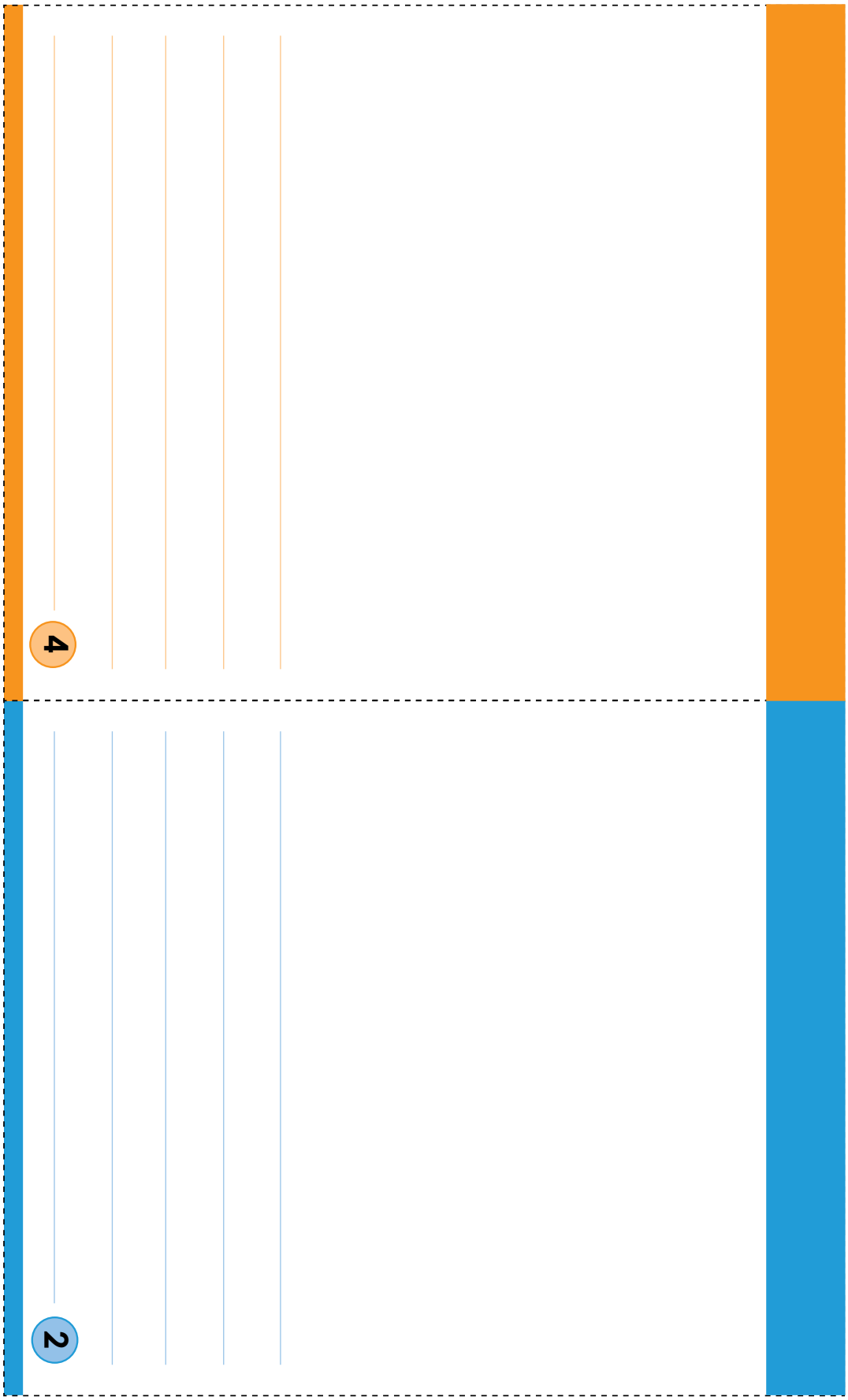
4
2

GOBIERNO DE LA REPÚBLICA · GUATEMALA ·

Ministerio de
Educación

DIGEBI
Por la Multi e Interculturalidad